

Budapestre vonatkozó ujságcikkek

Szerző: Szalatnai Rezső

Cím:

Osztályozás

92.
Gömöry János, Rexa Dezső
"1959"

Evangélikus
élet
1959. V. 3.

GÖMÖRY JÁNOS

Kedves bátyánk, néhány nap múlva, 1959. május 12-én, kilencven éves leszel. Itt állok előtted, leveszem a kalapomat s önkéntelen hátranézek, levették-e kalapjukat a többiek is mind, ahogy illik. Szeretném, ha ezt a tiszteletadást úgy éreznéd, hogy az nemcsak a ritka kornak szól, melyet Istened segítségével, mert bíztál benne, elérte, hanem egy tiszta emberi életnek is szól, melyet példaként mondhatunk el mindenkinek. Hallgass meg szépen, bölcs kilencven éves férfiu! Te már túlélted az időt, túlélted az emberi kort, téged már nem kergetnek csöpp napi szenvedélyek, te már ráérsz emberhez méltóan szemlélődni és ítélni, ahogyan mi nem érünk rá. Ládd, mi folyást loholunk, kis hegyi patakok s te csak nézel minket, nyugodtan, mint egy tó, melynek vízfodrát nem látja kíváncsi szem. Az élet a sietőknek elröppen, a nyugodtaknak megmarad. Taníts még minket a nyugalomra, az utolsó leckére, amely ma olyan fontos, mint a régi lecke volt, amikor arra tanítottál ezernyi embert, hogyan kell hűnek és igaznak maradni.

Itt állok előtted Sósikúton, a faluvégen, nézem fehér szakállba boruló kemény arcodat s eszembe jut Eperjes. Ott fenn, északon, a Kárpátok lankáin, az ősi város, a te életed. Az eperjesi evangélikus kollégium főgimnáziumának tanára voltál, huszonöt éven át igazgatója is egyúttal. Negyven évig éltél és építettél Eperjesen. Megsimogatom a kezdet s kezembe szorítom, mint egy kagylót, amely tele van igazgyönggyel. Igen, előbb lel-késszé avatott fel Sárkány Sámuel püspök, 1896-ban. De 1897. szeptember elsején megérkezett Eperjesre, a falak közé, melyek még emlékeztek Thököly Imrere és Kossuth Lajosra, a két leghíresebb eperjesi lutheránus diákra. Még éltek akkor ott olyan öregek, akik ismerték Desseswffy Arisztidet, a honvéd tábornokot, az aradi vértanút, aki 1848-ban a kollégium felügyelője volt. Régi könyvek beszéltek neked Bayer Jánosról és Czabán Izsákról, a két eperjesi tanárról, akik a XVII. században bátran mutattak a természettudományok forradalmi látomásai alapján egy új világra s új emberi lényegre. Te ott jártál Vandrak János nyomában, aki először volt s 1848-49-ben a kollégium hallgatóit

Halk dudoló két öregnek

harcra vezette a hazájukat elnyomó Habsburg-hatalom ellen.

Ennek az iskolának szabad szelleme és igaz hite nevelt téged s te tovább adtad ezt az örökséget. Ez volt az életed, Gömory János. Történelmet és földrajzt tanítottál s 1903-tól 1928-ig vezettél a főgimnáziumot. Minden harmadik évben újra téged választottak meg direktornak. Új épületet emeltél az eperjesi ev. főgimnáziumnak, a legcélszerűbbet s a

A Bécsikapu 100 év előtt

legszebbet, ami akkor iskolaépületben volt a Felvidéken. Kezdeményezésedre jött létre az Evangélikus Tanárok és Tanítók Országos Egyesülete, éveken át te voltál az egyesület vezetője. Szereped és szavad volt az evangélikusság országos életében. Tetőtől talpig demokrata voltál s az igaz út híve mindenben. Nem te voltál-e az, aki 1909-ben a debreceni egyházkerületi közgyűlésen egyedül követelted a lipói és árvai esperességek kérelméhez hozzászólva a szlovák nyelv megtartását az eperjesi ev. teológián és a tanítóképzőben? Te voltál az. S te magyaráztad meg egy évtized múltán Eperjes új urainak, hogy a magyar műveltségnek helye van a nap alatti ezután is.

Eperjesről, mikor bezáratott a nagy kapu a magyar intézet utolsó évfolyama után, Kassára mentél. Pihenni? Korántsem: dolgozni.

Népművelő voltál a javából Eperjesen is, Kassán folytattad a munkát, de országos méreteken. A Kazinczy Társaság főtájkára, majd elnöke lettél. Hány előadásod volt fél-évszázad alatt? Hány cikked jelent meg? Könyveidet soroljam fel, Eperjes történetéről írt művedet, vagy a kollégium múltját összefoglaló könyvedet, a Caraffa vértanúkról kiadott dokumentumaidat, történeti kutatásaid száz meg száz megingathatatlan eredményét mondjam el? Vagy azt, hogy Kassán mily nagy voltál, a város művelődésének élén, az ev. gyülekezet élén, a háború alatt is, utána is? Seneca mondata jut eszembe, a nyugodt római bölcselő: Longa est vita, si plena est. Hosszú az élet, ha tele van munkával, alkotással. Ilyen ez a te életed, viharban megtépett tölgy, Petőfi férfinevelő tölgyfája, „mit a fergeteg ki képes dönteni, de méltóságos derekát meg nem görbítheti”. Sósikútig hajtott egyfajta szél, s te mégis itt vagy, kilencven évvel megkoszorúzva, mint az Igazság jelképe. Még új lakóhelyeden is tanítottál, neveltél, midőn évfordulója volt Petőfi és Kossuth nagy igazságainak.

Nem mi óvtunk meg, gyarló emberek. Isten óvott meg, Gömory János, hogy példának mutasson meg minden magyaroknak, te ma is lobogó, eleven szellemű, hatalmas öregünk. Isten éltesse!

REXA DEZSŐ

bácsi, kérlek, mesélj nekünk, hisz te is már túlélted az időt s amit elmondasz, annak időtlen súlya van. Most vagy nyolcvanhét esztendő s e sorok azért tródnak a te tiszteletre, mert éppen most jelent meg új könyved, ez a szépséges, simogató képeskönyv, a „101 kép a régi Pest-Budáról”, mely valójában úgy hat, mint az öregek ajándéka a fiataloknak. Mily öreg vagy és mily fiatal vagy, kedves Dezső bácsi, elmézetem könnyed járásodat, el-elhallgatom mesélő szavadat. Mesélj nekünk arról, ami szép volt és nagy volt, ami kézzelfogható bizonyosság, hisz te egy életet töltöttél el levéltárakban és könyv-

tárakban, ismered a múltat. Egész irodalmi munkásságod, hatvanöt évnyi, a magyar múlttal és hitelesítésével függ össze, mint karó a szőlőtőkével. Nemcsak a gyomrod volt egészséges, hanem a szíved és agyad is. Olyan szívós vagy, mint a törpefenyő, s olyan egyszerű és póztalan, aminőnek kell lennünk, ha emberek vagyunk. Milyen ünnep ez: öregeket körülvenni s örvendezni az élet csodái közt. Szíved nem ismeri a magcs vérnyomást, szemednek nem kell pápaszem, kezdednek nem szükséges a bot, egyenesen jársz, kis szemed ragyog. Csak nézni is jó az élet csodáit, egyike Sósikúton, másikat Budapesten, a Reáltanoda utcában.

Élvezem könyved egyszerű, nemes stílusát, ahogy megközelíted a múltat s összekötöd Budapest hatezer esztendejét a mával. Ez a te hangod, ahogy mesélni szoktál nekem. Ez a város, melyet te egykori kettősségében ismertesz, a nemzetnek és történeti tájainak központi tájképe. Köszönjük szépen, hogy újra felhívod a figyelmet, hogy az izes falatok, elvarázsoló színházi fények, szorgalmas villamosok, szép hidak és elegáns viseletek, nemzeti bünök és nemzeti erények e nagy székhelyén hogyan alakult ki az élet. A római helytartó villájától a Normafáig, amely rég eltűnt a vasárnapi séták útjából, de itt van a könyvedben a képe. A tűző napfényben polgári majális, az óriás fa mögött viharba öltöző felhők morajlanak. E két kép közt hullámlázik Pest-Buda hősi ezer éve, a magyar századok. Ami hiteles metszet fennmaradt, amit rajzban, karcolatban, festményben anynyi század vérorzónében, lángok és gyilkos fegyverek áradatában, leéve és újra feltámadva e város lakói emlékként megmentettek: mind itt található a könyvedben. Köztük a Deák téri mezei a várbeli ev. templom képe is. A nemzet története: városok története. Soha mélyebben nem éreztem ezt az igazságot, mint éppen Budapest régi képeit nézgetve itt a könyvedben. A nemzeti dicsőség: emberi munka és önfeláldozás volt itt mindig. Kegyetlen történeti erő ellen kellett felépítenünk és megtartanunk a Duná királynőjét.

Pesti falak közt, budai égi alatt titkokat tudó mosolyodon csüngve, most mindnyájunk nevében halkán dudolom: köszönjük az életet, szép kis öreg úr! Szalatnai Rezső